

Lèxic de la indústria tèxtil a Mollet del Vallès

Manel Domènech Mir, Maria Fornas Roca, Maria Navas Jara,
Montserrat Pocurull Roca, Joan Ventura Maynou*

Aquest vocabulari pretén aplegar els mots i les expressions més comuns de la indústria tèxtil de Mollet. L'Ajuntament ha impulsat, mitjançant el Centre d'Estudis Molletans, un treball de recerca sobre el que ha estat la indústria tèxtil per a aquesta ciutat durant més de cent cinquanta anys. El Servei de Català - Consorci per a la Normalització Lingüística ha elaborat el vocabulari que teniu a les mans, juntament amb experts de l'àmbit, per tal que els mots, amb les definicions, ens ajudin a conèixer i entendre millor aquest món. En tot aquest procés, el TERMCAT ha coordinat les propostes lèxiques de tots els participants del projecte i n'ha fet la revisió final.

El resultat és el Lèxic de la indústria tèxtil a Mollet del Vallès, que també podreu consultar als webs:

www.molletvalles.cat

www.cpnl.cat/xarxa/cnlvallesoriental

www.termcat.cat

acabat n m

Cada un dels processos finals a què són sotmesos els teixits abans de servir-los, per millorar-ne les propietats i la qualitat.

allargament n m

veg. **estiratge** n m

aprest n m

Acabat a què són sotmesos els teixits per millorar-ne l'aspecte i el tacte, fo-

ramentalment, i fer-los més atractius i consistents.

aspi n m

Instrument de fusta o de metall que serveix per anar prenent el fil i fer troques.

ser un aspi sense troques Estar molt magre.

batà n m

veg. **batan** n m

batan n m

sin. compl. **batà** n m

Dispositiu del teler amb un moviment oscil·latori en un punt, que suporta la pua i les taules sobre les quals corre la llançadora.

NOTA Específicament, el **batan obridor** continua la neteja i la disgregació de les floques, que ja havia començat en les obridores de bales, i les transforma en napa. Per la seva banda, el **batan acabador** (o **batan repassador**) continua la feina del batan obridor i, al mateix temps, fa més homogènia la distribució de les fibres en la napa. També serveix per enfeltrar els teixits de llana.

batanatge n m

Acabat a què són sotmesos els teixits de llana per enfeltrar-los i modificar-ne algunes propietats.

bataner | **batanera** n m, f

Persona que treballa en un batan.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, homes.

* Maria Fornas i Montserrat Pocurull, assessorament lingüístic, Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL); Maria Navas, assessorament metodològic, TERMCAT; Manel Domènech i Joan Ventura, experts en el ram, Centre d'Estudis Molletans (CEM). mollet@cpnl.cat

batista n f

Teixit de lli o de cotó amb lligat de plana, blanc i molt fi, usat en la confecció de mocadors de butxaca i roba d'ús interior.

NOTA Rep el nom del seu primer fabricant, el francès Jean Baptiste.

bitlla n f

sin. **canilla** n f

Conjunt format per una peça buida de fusta tornejada o de material plàstic o bé per un tub de cartró, i el fil que hi va enrotllat, disposat dins la llançadora i que forma la trama del teixit.

bitllaire n m, f

Persona que prepara les bitlles enrotllant-hi el fil.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

blanqueig n m

Acabat a què són sotmesos els teixits per eliminar-ne les impureses que els coloren i fer-los tornar blancs.

bobina n f

Rodet de fil de cotó obtingut en la contínua de filar o la retorcedora.

brocat n m

Teixit de seda que presenta una decoració a realç.

cabdell n m

Bola obtinguda enrotllant un fil, de qualsevol fibra tèxtil, sobre si mateix.

calada n f

Obertura que, en el moment precís de passar la llançadora d'una banda a l'altra del teler, es produeix en els fils d'ordit en aixecar-ne una part.

fer calada buida No avançar.

no perdre calada No desapropiar cap oportunitat.

calandra n f

Màquina consistent en un conjunt de corrons superposats entre els quals passa el teixit, que és sotmès a l'acció combinada de la pressió i el lliscament. NOTA S'utilitza sobretot en l'acabat dels teixits de cotó, lli, raíó i seda, i per fer compacta la napa.

cànem n m

Fibra natural, obtinguda de la tija de la planta del mateix nom, menys fina que la del lli i de color groguenc.

NOTA Com que les fibres de cànem són fàcils de manipular i molt resistents, s'utilitzen per fer sacs d'arròs o de patates, davantals i espartenyas, entre altres coses.

passar-ne més que el cànem Passar trifulgues i contratemps constants.

ser filat del mateix cànem Assemblar-se molt.

canemàs n m

Teixit groller i molt clar de fils i passades, fet amb fil de cànem, que forma una mena de reixat, el qual serveix de suport a labors casolanes brodades amb fils de seda o de llana i com a guia per brodar damunt d'altra roba.

canilla n f

sin. **bitlla** n f

carda n f

Màquina emprada per fer el cardatge. NOTA Quan el cardatge es feia a mà s'utilitzava una carda primitiva que consistia en una fusta plana, amb un mànec, que tenia clavada una peça de cuir guarnida amb puntes de ferro.

cardatge n m

Operació que consisteix a posar les fibres paral·leles i separar-les de les impureses que les acompanyen.

uns tenen la fama i altres carden la llana

Atribuir-se beneficis o perjudicis que corresponen a altres.

cinta n f

sin. **veta** n f

Feix de fibres en forma de corda per l'acció de la carda i el manual.

comptafiles n m

Instrument òptic de petites dimensions usat en el tissatge per comptar el nombre de fils i passades que té un teixit i determinar-ne, així, la qualitat.

contínua de filar n f

Filadora de funcionament continu, a diferència de la selfactina, que és intermitent.

contramestre | **contramestra** n m, f

Persona que té cura dels telers i vetlla pel seu bon funcionament.

NOTA Les persones que exercien aquest càrrec eren, bàsicament, homes.

cotó n m

Fibra natural, blanca i suau, que recobreix la llavor de diverses plantes malvàcies, especialment les del cotóner.

NOTA El **cotó americà** és un cotó de fibra mitjana procedent d'Amèrica.

El **cotó egipci** és un cotó de fibra llarga procedent d'Egipte. El **cotó**

jumel és un dels cotons egipcis de més qualitat i rep el seu nom de l'industrial francès Louis Alexis Jumel.

El **cotó merceritzat** és el cotó que s'ha sotmès a un procés per donar-li una brillantor semblant a la de la seda. El seu nom prové del químic anglès John Mercer i probablement d'aquí ve, també, el nom de merceria.

El **cotó en floca** és el cotó tal com surt de la capça de la planta, abans de manufacturar-lo.

estar més bla que un cotó Estar molt amansit, sense irritació.

ser com cotó Ser molt fluix.

crepè n m

Teixit de cotó o lli, fonamentalment, de lligament molt irregular, que forma una ondulació en la seva superfície, produïda per la superposició de bastes.

NOTA El crepè té un tacte suau i una aparença noble.

cretona n f

Teixit fet amb fils gruixuts de cotó, lligat de plana i bastant d'empesa, que es destina generalment a l'estampació.

cuina de colors n f

Secció de les fàbriques de tintura i d'estampació on es preparen els colors.

debanadora n f

Màquina que serveix per fer el debanament.

anar com unes debanadores | **semblar unes**

debanadores Moure's veloçment d'una part a l'altra.

debanar més fil que unes debanadores Parlar molt, sense parar.

debanament n m

Operació que consisteix a anar prenent el fil d'una troca i enrotllant-lo formant un cabdell, omplint un rodet, etc.

denier n m

Sistema de numeració emprat per classificar els fils de seda i de fibres sintètiques.

domàs n m

Teixit de seda, d'un sol color, amb una sola trama i un sol ordit i la decoració obtinguda per l'alternança de setí per ordit i setí per trama.

empesa n f

Qualsevol teixit cru abans de blanquejar-lo o estampar-lo.

ser flac d'empesa Tenir poca consistència o ser de mala fabricació. Ser escanyolit.

encarregat | **encarregada** n m, f

Persona que té al seu càrrec una de les seccions d'una fàbrica.

NOTA L'encarregat controla la producció de la seva secció i vetlla pel seu bon funcionament. Té responsabilitat per sobre del contramestre i per sota del majordom. Les persones que exercien aquest càrrec eren, bàsicament, homes.

enfeltrament n m

Acabat que consisteix a compactar els teixits de llana mullant-los i comprimint-los enmig de corrons, perquè augmentin de densitat.

NOTA Així, el teixit resultant presenta un aïllament tèrmic més gran, adequat per confeccionar peces d'abric.

escarabat n m

Defecte de tissatge que es produeix quan alguns fils consecutius resten sense lligar i fan bastes indègudes en el teixit.

estampació n f

Procés que consisteix a aplicar color

a un teixit blanc o tenyit llis, formant un dibuix.

estiratge n m

sin. compl. **allargament** n m

Operació que consisteix a aprimar les cintes i les metxes, allargant-les.

fibra n f

veg. **fibra tèxtil** n f

fibra acrílica n f

Fibra sintètica que conté com a mínim un 85 % d'acrilonitril, producte químic que dona nom a aquesta fibra.

NOTA La fibra acrílica és suau, calenta, lleugera, resistent a la intempèrie i elàstica. S'utilitza principalment per elaborar teixits d'abric, semblants als de la llana.

fibra tèxtil n f

sin. compl. **fibra** n f

Matèria tèxtil de longitud limitada caracteritzada per unes propietats idònies de resistència per a tot el procés tèxtil i per al seu ús posterior.

NOTA Les fibres tèxtils es classifiquen en tres grans grups: fibres naturals, fibres artificials i fibres sintètiques. Les fibres naturals poden ser d'origen animal o vegetal, com ara la llana o el cànem. Les fibres artificials se solen obtenir del processament de la cel·lulosa, com és el cas del raió, però també és fibra artificial la fibra regenerada, obtinguda de la recuperació de restes tèxtils ja elaborades. Per la seva banda, el niló, el polièster i la fibra acrílica són fibres sintètiques, que s'obtenen per mitjà de síntesis químiques. Així mateix, algunes fibres tèxtils provenen de filaments d'origen natural, artificial o sintètic.

fil n m

Cos de forma capil·lar, flexible i de llargària indefinida, fabricat amb fibres i filaments, que serveix per teixir i cosir.

NOTA És també el nom vulgar donat al fil de lli.

aguantar-se per un fil Estar a punt de caure, de trencar-se; tenir poca esta-

bilitat, poca seguretat.

donar fil (a algú) Deixar-lo dir, deixar-lo fer, etc., com es fa amb aquella persona de qui no cal fer cap cas digui el que digui, faci el que faci.

fil per randa | **fil per l'agulla** Minuciosament, amb tots els detalls.

posar fil a l'agulla Iniciar una actuació.

seguir el fil Seguir l'explicació o la conversa.

ser de fil de vint Ser de qualitat màxima.

tallar el fil Interrompre la conversa, el parlament.

filador | **filadora** n m, f

Persona que treballa amb la filadora.

NOTA Es diu que per filar cal tenir unes mans molt fines i àgils. És per això que les persones que exercien tot el procés de filatura i tissatge eren, bàsicament, dones.

filadora n f

Màquina emprada en el procés de filatura.

NOTA Hi ha diversos tipus de filadores, com ara la berguedana, la selfactina, la contínua de filar i la filadora de cap obert. La selfactina i la contínua de filar estiren la metxa per aprimar-la fins al seu gruix definitiu i li donen la torsió necessària per obtenir el fil, de manera que les seves fibres no puguin lliscar les unes sobre les altres. En canvi, la filadora de cap obert s'alimenta directament amb una cinta de manuar, prescindint de les metxeres.

filatura n f

Procés que consisteix a transformar les fibres en fils.

NOTA Inclou diverses operacions per netejar les fibres, pentinar-les, estirar-les, torçar-les i retorçar-les.

filar (algú) Endevinar els propòsits, la intenció, d'algú. Veure, adonar-se de la presència d'algú.

filar prim Subtilitzar.

floca n f

Matèria tèxtil en forma de fibra abans d'entrar en manufactura.

guiafils n m

Peça metàl·lica, de vidre o de material ceràmic, que hi ha en diferents màquines de la indústria tèxtil per guiar els fils en el seu trajecte i evitar que s'ajuntin.

llana n f

Fibra natural procedent del pèl de diversos animals, sobretot ovelles i moltons.

NOTA Hi ha dos tipus de llana de gran qualitat: el **caixmir**, suau, procedent de la cabra caixmiriana (del nord de l'Índia) i l'**alpaca**, lleugera, càlida i resistent, de pèl més llarg i fi, procedent de l'animal del mateix nom, originari del Perú. D'igual manera es designen els teixits fets amb aquestes llanes.

haver-hi llana (en un lloc) Haver-hi gent ignorant, poc desperta, fàcil d'enganyar.

la llana ben rentada és mig acabada Fer bé el primer procés perquè la resta surti bé.

tenir llana al clatell Ser ignorant, poc despert; deixar-se enganyar fàcilment.

treure la llana del clatell (a algú) Llevar-li la ignorància, la niciesa.

llançadora n f

Peça del teler, generalment de fusta, en forma de barca amb les extremitats afusades i guarnides amb punta de ferro, que es fa servir per inserir el fil de trama dins la calada.

córrer més que una llançadora Córrer molt.

fer la llançadora | ser com una llançadora Anar i venir repetidament.

teixir amb llançadora buida Fer poca feina i malament.

lli n m

Fibra natural, obtinguda de la tija de la planta del mateix nom, lluent, de poca elasticitat, més fina que la del cànem i de color blanquinós.

NOTA Els teixits de lli s'utilitzen per confeccionar roba de taula, de llit i indumentària estival.

lliç n m

Conjunt de bagues muntades en un marc obert o tancat, que serveix, en els telers, per classificar i fer pujar o baixar l'ordit.

prendre el lliç Tenir o adquirir facilitat per una cosa.

lligat n m

Ordre d'entrellaçament dels fils d'ordit amb les passades de trama en els teixits.

NOTA El **lligat de plana** és el més senzill dels lligats, que dona teixits d'aspecte llis, sense dret ni revés en les seves cares.

madeixa n f

sin. **troca** n f

Fil enrotllat regularment i plegat de manera que no s'embullin les voltes les unes amb les altres.

embolicar la troca Complicar les coses.

madeixa sense cap ni centener Díficil de fer sense els elements essencials.

més embolicat que una madeixa Estar molt embullat.

pel fil es desfà la madeixa Estirar la llengua. Esbrinar a fons.

majordom | **majordoma** n m, f

Persona que coordina tots els treballs d'una secció d'una fàbrica, o més d'una, i que distribueix el personal i el material.

NOTA El majordom és qui dona als encarregats les normes que cal seguir dins la secció. Les persones que exercien aquest càrrec, un dels més importants del ram tèxtil, eren, bàsicament, homes.

manuaire n m, f

Persona que fa anar el manual.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

manual n m

Màquina emprada en el procés de filatura per produir un estiratge en un conjunt de vetes procedents de la carda o la pentinadora, prèviament doblades per tal de compensar-ne les irregularitats.

metxa n f

Feix de fibres més prim que la cinta i proveït d'una lleugera torsió.

metxer | **metxera** n m, f

Persona que treballa en una metxera.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

metxera n f

Màquina emprada en el procés de filatura per aprimar la cinta de manuar o de carda tot donant-li una lleugera torsió i obtenir, així, la metxa, que s'enrotlla en bobines cilíndriques d'extrems cònics.

napa n f

sin. **tela de batan** n f

Tela formada a la sortida del batan obridor, de pes i de densitat controlades, amb la qual és alimentat el batan acabador.

niló n m

Fibra sintètica formada per llargues cadenes de poliamida, molt resistent i amb més elasticitat que no pas el polièster.

NOTA El niló, nom que va rebre la fibra de poliamida quan es va comercialitzar l'any 1939, va representar una revolució en el camp tèxtil per la seva durabilitat i elasticitat. Després de la Segona Guerra Mundial, els americans van revolucionar el món amb les mitges de niló sense costures, ja que eren més fines i resistents.

niu d'abella n m

Teixit amb reticles hexagonals en relleu, semblant a l'estructura dels nius d'abelles, obtinguts per una determinada combinació de l'ordit i la trama.

nuador | **nuadora** n m, f

Persona que s'encarrega de nuar.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

nuar v tr

Unir d'un en un els extrems d'un ordit acabat de teixir amb els d'un ordit encara no teixit.

qui bé nua, bé desnua Trobar l'esforç

compensat per la perfecció de la feina i per la facilitat amb què es resolen les operacions subsegüents.

qui no nua, un punt perd Perdre el temps per la imperfecció de la feina feta.

nus de teixidor n m

Nus emprat, especialment pels teixidors, per ajuntar les dues parts d'un fil trencat.

NOTA És el nus més petit i resistent que s'empra en el tèxtil. Es fa disposant un dels caps en forma de laç escorredor en el qual s'introdueix l'altre cap.

obridora de bales n f

Màquina que s'utilitza en la preparació del procés de filatura del cotó i que obre les bales, les desfà i les redueix a trossos petits.

ordidor | **ordidora** n m, f

Persona que fa l'ordit.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

ordit n m

Conjunt de fils disposats paral·lelament a les vores del teixit i que es mantenen en tensió en un teler o sobre un plegador.

ordir (alguna cosa) Maquinar alguna cosa contra algú, a un fi determinat.

peça ordida és mig teixida Ser a la meitat d'un procés.

parador | **paradora** n m, f

Persona que treballa en una paradora.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

paradora n f

Màquina que serveix per adobar, amb midó o altres compostos, els fils d'ordit perquè puguin resistir millor els intensos esforços i refrecs que sofreixen durant el tissatge.

passada n f

Llargària de trama o de fil que va de vora a vora en un teixit.

no s'han de perdre passades Estar molt atent a alguna cosa sense perdre l'atenció, per no perdre oportunitats.

pentinament n m

veg. **pentinatge** n m

pentinatge n m

sin. compl. **pentinament** n m

Operació que consisteix a eliminar les impureses que eventualment s'han escapat del cardatge i, a més, separar les fibres curtes de les llargues, per eliminar, també, les que no arriben a una longitud determinada.

pentinar (algú) Donar una bona repulsa (a algú).

perxatge n m

Cardatge mecànic de la superfície dels teixits per fer-hi aparèixer pèl en una o en les dues cares del gènere.

pinta de teixir n f

veg. **pua** n f

planxament n m

Acabat que allisa els teixits, els treu les arrugues i els dona lluentor.

plegador n m

Peça del teler que consisteix en un corró, antigament de fusta, en el qual s'enrotllen els ordits i els teixits durant el tissatge.

NOTA En concret, el plegador de l'ordit està situat a la part del darrere del teler; el plegador dels teixits, a la part del davant.

veure's el plegador | clarejar el plegador Fer mofa de tenir poc cabell, igual que el plegador d'ordit quan es queda sense fil.

plegatge n m

Acabat a què són sotmesos els teixits que consisteix a disposar-los formant dobles.

polièster n m

Fibra sintètica de poliamida molt resistent i elàstica, obtinguda a partir de combustibles fòssils, més suau i una mica més resistent que el niló, sobretot pel que fa a la decoloració.

pua n f

sin. compl. **pinta de teixir** n f

Peça del teler que consisteix en un marc llargarut amb una munió de planxetes d'acer per entre les quals passa l'ordit.

a fil per pua A poc a poc, amb molta mesura.

raió n m

Fibra artificial, brillant, obtinguda per extrusió de solucions de cel·lulosa regenerada.

NOTA Inicialment, el propòsit era la imitació de la seda natural, motiu pel qual va rebre el nom, avui prohibit, de **seda artificial**.

Un tipus de raïó força conegut és el **raïó de viscosa**.

ram de l'aigua n m

Fàbrica o secció d'una fàbrica especialment dedicada als tints, aprests i acabats de peces tèxtils teixides.

NOTA Es coneix amb aquest nom perquè en tots els processos implicats es necessita una gran quantitat d'aigua.

Els oficis relacionats amb aquests processos els exercien, bàsicament, homes, que vestien un uniforme de color blau marí que els identificava.

ras n m

veg. **setí** n m

repassador | repassadora n m, f

Persona encarregada de fer el repassat d'un teixit.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones, moltes vegades a cases particulars.

repassat n m

Inspecció ocular final a què se sotmet un teixit, quan ja ha passat per tots els processos d'acabat, per detectar-hi imperfeccions i, sempre que es pugui, arranjar-les.

retorcedora n f

Màquina que s'utilitza en el procés de filatura per reunir un o més caps de fil i enrotllar-los els uns sobre els altres, de manera que rebin conjuntament un suplement de torsió.

retorsió n f

Torsió del conjunt de dos o més fils que ja tenen una torsió individual.

reunidora de cintes n f

sin. **reunidora de vetes** n f

Màquina emprada en la preparació de la filatura del cotó per reunir un nombre determinat de cintes o vetes

provinents de la carda en un rotlle destinat a l'alimentació de manuars i de pentinadores.

reunidora de vetes n f

sin. **reunidora de cintes** n f

ris n m

Teixit de cotó en el qual un segon ordit forma petites bagues, en una cara o en totes dues.

seda n f

Fibra natural constituïda pels filaments fins, forts i llustrosos amb què fabriquen els seus capolls diferents larves d'insectes, especialment el cuc de seda.

NOTA El vestit de seda de la reina Fabiola es va teixir a Mollet. Els teixits dels primers paracaigudes eren de seda; més tard es van fer de niló.

anar com una seda Anar, alguna cosa, molt bé.

setí n m

sin. compl. **ras** n m

Teixit de seda, cotó, lli o fibres químiques, sovint amb un ordit molt dens i de material lluent, que forma llargues bastes d'ordit adjacents.

tafetà n m

Teixit llis i llustrós, elaborat amb el lligat de plana, de dos fils de curs, tant per ordit com per trama.

teixidor | **teixidora** n m, f

Persona que té per ofici fer teixits.

NOTA Bàsicament la feina consistia a canviar les bitlles dels telers quan s'acabava el fil. Al Vallès Oriental no hi havia teixidors, només teixidores, perquè es treballava bàsicament amb la seda i es considerava que les dones ho podien fer millor perquè eren més hàbils amb els dits. En canvi al Vallès Occidental, sí que hi havia teixidors, perquè treballaven bàsicament la llana.

teixit n m

Entrellaçament del fil o fils durant el tissatge.

NOTA La tela que en resulta rep el mateix nom. La base del teixit són l'ordit i la

trama. El **teixit pla** (o **teixit de calada**) és el teixit més senzill que es pot fer. Per contra, el **jacquard** és el més complicat pel que fa a colors i dibuixos. Es fa amb un dispositiu, inventat per Joseph Marie Jacquard, que s'acobla al teler i permet la selecció individualitzada dels fils d'ordit a cada passada.

tela de batan n f

sin. **napa** n f

teler n m

Màquina amb què es du a terme el tissatge.

soroll de telers, soroll de diners Haver-hi negoci. El soroll de telers denota que hi ha comandes en procés.

tenir una cosa en el teler Tenir-la començada i a mig fer.

tenir mala peça al teler Estar ficat en una situació molt difícil.

tenyit n m

veg. **tintura** n f

tintorer | **tintorera** n m, f

Persona que té per ofici tenyir el fil de les madeixes i l'ordit cru.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, homes.

tintura n f

sin. compl. **tenyit** n m

Procés que consisteix a aplicar una matèria colorant a una matèria tèxtil.

tissatge n m

Procés que consisteix a convertir el fil en teixit.

torsió n f

Operació que consisteix a fer girar un fil i cargolar-lo en espiral per donar-li més resistència.

trama n f

Conjunt de fils que van de vora a vora d'un teixit, entrellaçats i encreuats amb els fils d'ordit.

ser una trama molt ben ordida Ser un assumpte molt ben calculat.

troca n f

sin. **madeixa** n f

veta n f

sin. **cinta** n f